

אבות ותולדות בשבת
נתנאל אריה

א. שיטת הר"ח והמאירי

ר' חננאל על המשנה בשבת ע"ג. כתב: "שאלו השנויים במשנתנו חשובים אבות, והשאר הן תולדות", ובפשטות רצונו לאמר, שרק אלו הן האבות ולא אחרים, וכן מוכח ממה שכתב לקמיה גבי הגמרא בד"ה הזומר חייב משום נוטע, והנוטע והמברין והמרכיב חייב משום זורע" וזה לשונו: "שמעינן מינה: מדמוקים המברין והמרכיב משום נוטע, דיש תולדה לתולדה, וכולן נכללין באב אחד. הנוטע וולד הוא של זורע וכו'" ואם כן אף נוטע שהוא ממש כזורע, אלא דזה בזרעים וזה באילנות, מ"מ חשיב רק תולדה שאלו המנויים בלבד הם החשובים ליקרא אבות כמו שכתב.

גם במאירי בהקדמת המשנה כתב; ד"אלו השנויות כאן חשובות להקרא אבות, ושאר המלאכות תולדות להן", ומשמע דכל שאר המלאכות כוונתו וכנ"ל, ובהדיא איתא שם גבי זורע דנטיעה הוא תולדה* (ואף שכתב בביאור הגמ' (ע"ג): דזומר הוא בכלל נוטע או זורע, וכן כתב דיש מפרשים שאם התרוהו במברין או מרכיב משום נוטע חייב, אין לזה ענין עם מה שכתב לעיל, שודאי נוטע הוא שם הכללי של זורע בעצם, אף דהוי תולדה, וכעין מה שכתב בר"ח דיש תולדה לתולדה, ופשוט.)

כשיטת הר"ח והמאירי מצינו גם ביראים (סי' רע"ד) דאלו הן בלבד ש"הקפידה תורה עליהן, כי לא מסרן הכתוב אלא לחכמים, ואלו ראויות לקרוא מלאכה", וכל הדומות ילפינן מדכתיב "מהנה", שר' יוסי אומר: (שבת ע'): "הנה אבות מהנה תולדות", וגם הוא מנה כתולדה. אמנם ממה שכתב דמסרן הכתוב לחכמים נראה שבא לתרץ איזו קושיה, וכמו שנבאר לקמן בע"ה.

נראה בדעת הראשונים הנ"ל דכולהו סבירא להו דאין לאמר דיש אבות חוץ מהמנויים במשנתנו, דאם כן הוה להו לחשוב כולהו במתניתין, ועוד דאמרינן (ב"ק ב'). מלאכה דהוה במשכן חשיבא קרי ליה אב, דלא הוי במשכן חשיבא קרי לה תולדה, וכמו שכתב ברמ"ן והובא בכס"מ לשבת (פ"ז ה"ב), והיינו דלמדו שאבות אינן יסודות ללמוד מהם, אלא ענינם עצמי בחשיבותם. ואפשר דלהכי כתב ביראים שמסרן הכתוב וכו', דהא לא כתיבא בקרא בהדיא, וביותר שאף שינו ממה שהיה במשכן, כגון צד צבי ולא תחש או איל, וכן "סידורא דפת נקט" ולא סממנים* (ולא כמש"כ שם בתועפות ראם עי"ש. אמנם בר"ח לגמ' בדף ע"ד: כותב: "ואשכחן בירושלמי וכו' את חמי אפיה תולדת בישול הוא ואת אמרת הכן? אלא כיון דתני סדר עיסה תניתה בהדיהו" ולפי זה באמת רק מה שהיה במשכן חשוב אב, ולא דוקא המנויים במשנה, שאפשר שיש סיבות אחרות לזכירתם במקום מלאכה דומה שבמשכן. ומ"מ ענין אחד הוא, של"ט אבות הן ולא יותר.)

ב. שיטת הר"ן

בחידושי הר"ן למס' שבת (ע"ג): בד"ה תנא הזורע והזומר פירש, דמה שאמרו ש"כולן מלאכה אחת הן" (זורע, זומר, נוטע, מברין

ומרכיב), היינו שכולם אבות, אלא שלא נמנו, שהרי כולן ענין נטיעה וזריעה הן, אבל בד"ה זומר חייב משום נוטע פירש, דזומר תולדה דנוטע, ומבריך ומרכיב נמי תולדה דזורע, ומאי דאיתמר לעיל: "כולן מלאכה אחת הן", אזורע ונוטע קאי, ואינן כוליהו תולדות. וא"כ למסקנה יוצא, דזורע ונוטע הם אבות, וכל הדומים להם הוו תולדות, והיינו זומר מבריך ומרכיב. ~~דכ~~

~~איתא בהגוא גם בחידושינו לר"ף בביאור הגמ' בע"ג ע"ב~~

נראה דסבר דאי אפשר שנוטע הוא תולדה, דהוא זורע הוא נוטע, אלא שזה בזרעים וזה באילנות, ואי סברת דבשינוי הנפעלים הוי תולדה, אם כן צד צבי ולא תחש מאי?! ואופה ולא מבשל דסממנים מאי?! אלא על כרחך כנ"ל. וזה גם מה שכתבו בגמ' דזומר הוי תולדה דנוטע, ואי הוי תולדה תלי בדלא תניא?! (ולא סבירא ליה כביאור הר"ח דשמעינן מינה דיש תולדה לתולדה), וזה גם פשט הלשון "מלאכה אחת", דהיינו אבות, אמנם על כרחך דלא קאי אמבריך ומרכיב, דאינהו רק תולדות דלא דמו לגמרי וכדכתב.

גם גבי מה דאיתא לקמיה בגמ': "הקוצר, הבוצר והגודר והמסיק והאורה כולן מלאכה אחת", פירש הר"ן בחידושו דכולן אבות הן אלא ששם משתנה, הביא שכן פירש גם ר' יהונתן, וכן כתב גבי מנפץ ומנפט לקמן דכולהו דש הם.

נמצא בסיכום דדעתו, שכל מלאכה דהוי ממש בדמיון גמור לאב בכל צד, אלא שאין שם זה נופל על זה, מחמת שינוי הנפעלים הוי ג"כ אב, אבל מלאכה הדומה לאב בצד מסוים כגון: מבריך ומרכיב דדמו לגמרי בתכלית ותוצאה לזורע, אף דלא דמו בדמיון גמור בצורת הפעולה מ"מ חשיבי תולדה, ואפילו זומר דלא דמי כלל בפעולה (דהוי פעולה הפכית לנוטע) מ"מ מדדמי בתכלית הפעולה חשיב גם הוא תולדה.

(אמנם מה שלא מנו לכל אב בפני עצמו כדרך שעשו בזורה, בורר ומרקד תירץ בשם הרא"ה, דהתם שלשתם צריכים בדבר אחד, אבל כאן היכא דאיתא להאי ליכא להאי).

בס' משנת יעקב (הל' שבת פ"ז הל' א' סעי' י') הוכיח במישור דכסברת הר"ן היא גם סברת התוס' (ד"ה משום זורע) שכתב על מה שכתבו בגמ': "זומר חייב משום נוטע, והנוטע והמבריך והמרכיב חייב משום זורע", שאין להוכיח מכאן דבעינן להתרות אתולדה משום אב, דהא לא קאמר דצריך להתרותו אלא דאם התרה בו משום זורע חייב. ואם כן לדידיה דהסוגיא עוסקת בהתראת תולדה משום אב, בודאי לא סבירא ליה כרמב"ם דכולהו אבות, וגם לא כר"ח דכולהו תולדות, דאם כן אין מתרינן אזומר משום נוטע? אלא דזורע ונוטע הוו אבות ועל כן מתרינן אזומר משום נוטע, וגבי מה שאמרו "הנוטע והמבריך והמרכיב חייב משום זורע" והיינו דמתרינן משום זורע תמהו בגמ': "משום זורע אין משום נוטע לא?!" (והיינו דאיהו נמי אב) ומתרצי: "אימא אף משום זורע", ודבריו ברורים ומאירים ונראה דהוכחה חזקה היא מגוף הסוגיא לשיטת ראשונים זו.

(אך עיין בסוף תוד"ה ולר' אלעזר בב"ק ב'. דמשמע דנוטע הוי תולדה וכן מבשל, ועיי"ש עוד במהר"ם, ולפי זה אפשר דאף דמתרינן משום נוטע היינו מדדמי בכל צד לזורע אבל מ"מ אין

*
למח
ולמ
כ"ה
932

שמו אב, ומש"כ דלכאורה היה אפשר להוכיח דמתרינן משום אב, היינו דכמו דזומר מתרינן משום נוטע דאיהו כעין זורע ולא משום זומר זידיה, כך נתרה אתולדה משום אב. והבן!.)

ג. שיטת רש"י

רש"י בד"ה מלאכה אחת הן (ע"ג:) כתב: "דזומר נמי לצמוחי אילנא הוא, אלא שזה בזרעים וזה באילנות, וכן מברין ומרכיב, אבל זומר תולדה". והן כתב לקמיה בד"ה חייב משום זורע. נראה בדעתו שכל מלאכה הדומה לגמרי לאב בכל צד (כנוטע לזורע) אלא שחלוקה באיכות הנפעלים (שזה בזרעים וזה באילנות), או אפילו הדומה רק בתכליתה אף שחלוקה קצת בצורת עשייתה (כמברין ומרכיב) כולהו חשיבי נמי אב. אבל מלאכה שחלוקה לגמרי בצורת פעולתה (כזומר), אף דדמיא בתכלית לא היא אלא תולדה.

ד. שיטת הרמב"ם

הרמב"ם בפיהמ"ש

בפירוש המשנה בפ"ז דשבת כותב הרמב"ם, שכל אלו האבות הם רק דוגמאות, ומה שאמרו "קוצר" הוא הדין לכל חותך צמח מחובר לארץ, כגון האורה בתאנים והבוצר בענבים, וכמו שאין אומרים שוחט כבש או שור שהוא תולדת שוחט. והתולדה היא שתחשוב בלבך על תוצאות פעולת אותה מלאכה המנויה באבות, וכל מקום שתמצא אותה פעולה זהו תולדה לאותו אב, כגון טוחן שענינו הפיכת חלק גדול לחלקים קטנים, ותולדתו חיתוך ירקות או נסירת עץ לקחת הנסורת.

בפשט הדברים מוגדרים האבות בדמוי הענין אבל שינוי בנפעלים, ואילו תולדה בדמיון בתוצאה, אבל מורגש שיש לחדד הגדרותיו. שהרי לכאורה אין מובן מדבריו מה אם אין שינוי בנפעלים אבל יש שינוי בפעולה כגון זומר ^א אי הוי קוצר, וכגון גומא וטממה אי הוי חורש, וגם מה בדיוק הגדרת הדמיון להיות אב מלאכה שבלעדיה אזלינן בתר דמיון בתוצאה להגדירה כתולדה.

הרמב"ם במשנה תורה

כותב הרמב"ם בפ"ז מהל' שבת הל' ב': "כל אלו המלאכות, וכל שהוא מענינם הם הנקראים אבות מלאכות". לכאורה גם כאן ההגדרה קצת מעורפלת, שכן מהו בדיוק: "וכל שהוא מענינם"? אבל הרמב"ם ממשיך ונותן דוגמאות עפ"י הגמ': "כיצד הוא ענינך? אחד החורש או החופר או העושה חריץ הרי זה אב מלאכה, שכל אחת ואחת מהן חפירה בקרקע וענין אחד הוא". וא"כ ענין היינו דמיון בצורת פעולת המלאכה. אכן הרמב"ם נותן עוד דוגמא: "וכן הזורע זרעים, או הנוטע אילנות, או המברין אילנות, או המרכיב או הזומר, כל אלו אב אחד הן מאבות מלאכות, וענין אחד הוא שכל אחד לצמח דבר הוא מתכוון". כאן הדברים קצת שונים, שהרי "ענין" פה מוגדר לא בפעולה אלא בכוונת הפעולה ותכליתה, והדברים טעונים ביאור.

בהגדרת תולדה כותב הרמב"ם בה"ה: "התולדה היא המלאכה הדומה לאב מאלו האבות. כיצד? המחתיך את הירק מעט לבשלו הרי זה

חייב, שזו המלאכה תולדת טחינה, שהטוחן לוקח גוף אחד, ומחלקו לגופים הרבה וכו', וכן הלוקח לשון של מתכת, ושף אותו כדי ליקח מעפרו וכו', וא"כ כל דמוי בתוצאה שאינו דימוי בענין הוא תולדה, וכמש"כ בפיהמ"ש, אלא שצריך ביאור בעיקר הדימוי כנ"ל.

המ"מ בהסבר הרמב"ם

במ"מ שם (בהל' ד') ביאר שכוונת הרמב"ם היא: "שכל מלאכה שהיא דומה לאב בדמיון גמור, אלא שחלוקה ממנה באיכות הפעולה או באיכות הנפעל הרי זו אב כמותה, אבל מלאכה הדומה לה קצת, היא הנקראת תולדה". לשוני באיכות הפעולה נתן דוגמא חורש וחופר (שאינן זה ממש אותה צורת פעולה) ולשוני באיכות הנפעל נתן דוגמא בוצר וקוצר, וכן זורע ונוטע (שכאן זרעים וכאן עצים) אבל בתולדה כתב שאינן זה דמיון גמור, שהרי אין החותך משנה את הירק לגמרי משא"כ בטחינה (וכ"ש במתכת שאינה לאכילה כלל).

לכאורה קשה בהסברו, שאינן הוא נזקק כלל למלאכת זומר, שהרמב"ם מגדירה כאב (בהל' ג'), אעפ"י שהיא פעולה הפכית בצורתה, ואינן הוא מגדיר בדיוק מה נקרא מלאכה הדומה "בדמיון גמור", או מלאכה "הדומה לה קצת". גם מה שכתב גבי טוחן וחותר, שאינן החותך משנה ממש את הגוף הראשון וכו', אם כוונתו שדמיון גמור היינו בתוצאה, והרי באיפכא כתב הרמב"ם בפיהמ"ש שדמיון בתוצאה רק מגדיר כתולדה (היינו אם לא נתקיימו התנאים להיות אב) וא"כ למה החותך הוא תולדה, והלא לכאורה אף אם היה משנה את הגוף הראשון לא היה בהכרח אב?! (רוצה לומר דהא בעינן גדר אחר חוץ מדמיון בתוצאה כי היכי לקרותו אב).

הלח"מ בהסבר הרמב"ם

דברי הלח"מ מוסבים על הגדרת המ"מ (עיין שם), ונראה שהתקשה כנ"ל, באי התיחסות המ"מ למלאכת זומר, ומתוך כך הסביר: "נראה דזומר דומה לזורע באיכות הפעולה, שכוונת הזומר היא כדי שיצמח, אעפ"י שהם הפכים בפעולות". והנה אם כפי הנראה מדבריו שמוסבים על דברי המ"מ, וגם מהשתמשותו בהגדרת המ"מ - "איכות הפעולה", א"כ דבריו תמוהים מאוד לכאורה. חדא ש"איכות" אין משמעה "כוונה", דבפשטות איכות הפעולה דומיא דאיכות הנפעלים, וכמו שהתם בסוג וצורה, כן הכא בסוג יצירת הפעולה, ולא מיירי המ"מ כלל בכוונת הפועל.

עוד קשה בעיקר דבריו, שאף אם "איכות הפעולה" היינו כוונתה, הרי הסבר המ"מ הוא שאם הוי דמיון גמור לא אכפת לן בשינוי באיכות הפעולה או באיכות הנפעל, ולפי"ז דברי הלח"מ אין להם ביאור, דהא לא בעינן דמיון באיכות אלא בדבר אחר, ומתוך כך לא גרע אף אם שונה באיכות הפעולה. ופשוט כן בכוונת המ"מ עיין שם בדבריו.

ואולי על כוונתן צריך לאמר, שאף שתחילת דבריו מוסבים על דברי המ"מ, וגם משתמש בביטויים, מ"מ אין כוונתו בדבריו ככוונת המ"מ, אלא שבחר לו הגדרה אחרת, דבעינן דוקא דמיון באיכות הפעולה, והיינו כוונת אותה מלאכה, וע"כ זומר הוי אב

כנ"ל, ואף דהוי הפך בצורת הפעולה, ולפי"ז הגדרתו אמנם משלימה להסבר המ"מ ש"דמיון גמור", היינו בכוונת הפעולה, אף אם אין דומה בנפעל או בצורה לא גרע.

כך נראה גם מדבריו בפ"ח ה"א, על מה שכתב הרמב"ם בהמנכש ליפות הקרקע דהוי תולדת חורש, שהקשה אמאי הוי רק תולדה, והרי דומים באיכות הפעולה, ודומיא דזומר שהוי מאכות פעולתו דזורע, ותירץ די"ל דאי אפשר לצמיחה בלי זימור, אבל זה אעפ"י שלא יפה את הקרקע כל כך אין בזה הפסד. ומ"מ דבריו אינם נהירים, אטו אי אפשר לצמיחה מבלתי זימור?! וכבר הרגיש בזה בעצמו, וכתב בסוף הדברים: "ואינו מוכרח כ"כ". וא"כ עדיין לא מוסבר אף לשיטתו הבדל בין מנכש לזומר, וממילא השיטה צריכה עיון.

הסבר התפא"י בכלכלת שבת

בתפא"י אנו מוצאים הגדרה, המתמודדת עם דברי הרמב"ם דזומר הוא אב, וגם מנכש ומקרסם אינו אלא תולדה, וזה לשונו: "לאו דוקא שהיה פעולה כזו במשכן, אלא אפילו רק אם דומה וכו' בפעולה ובתכלית כמברין או מרכיב וכו', או אפילו דומה למלאכה שבמשכן רק בתכלית ולא בפעולה, בזומר שחותך ענפי האילן (ובזה הוי בהיפך מנוטע), ומתכוון שעי"ז יגדל האילן יותר וכו', אמנם דוקא בעושה הפעולה באותו הגוף שמתכוון בו התכלית, אבל בעשה הפעולה בגוף אחר, כגון המשקה צמחים ואילנות, אף שהשקאה דומה למלאכה שבמשכן בתכלית, שכוונתו בה שיגדלו הצמחים עכ"פ מדאינו עושה הפעולה בגוף הצמחים רק בהמים, להכי הו"ל רק תולדה (כהרמב"ם פ"ח ה"א, וב'). ומהאי טעמא חורש שהיה במשכן הוה ליה אב, הנוטל תל שבשדה, כדי ליפות הקרקע, דהיינו תכלית החורש הוה ליה גם כן אב, אבל המקרסם עשבים וכו' כדי ליפות הקרקע, מדלא עשה הפעולה בגוף הקרקע נקרא תולדה" (שם).

ולכאורה דבריו ברורים ומאומתים ומעוגנים בדברי הרמב"ם, ש"ענין אחד" היינו תכלית וכוונת המלאכה, וכהסבר הלח"מ, וכנראה שגם כן כוונת המ"מ בכותבו "דמיון גמור", אבל לא כלח"מ בחילוקו הדחוק גבי מנכש, חילק הוא בין פעולה בגוף הדבר שמתכוונת בו התכלית, ובין פעולה שאינה בו אלא בסיבתו. אמנם כשנדקדק בדברי הרמב"ם נראה דלכאורה אין דבריו מכוונים, שהרי לדברי התפא"י הנוטל תל שבשדה, וכן גומא וטממה הוה ליה אב, שהרי תכליתו יפוי הקרקע ועושה המלאכה בגוף הקרקע. אבל המעין בפ"ח הל' א' במש"כ הרמב"ם: "החורש כל שהוא חייב. המנכש בעיקרו אילנות והמקרסם עשבים וכו' כדי ליפות את הקרקע, הרי זה תולדת חורש, ומשיעשה כל שהוא חייב, וכן המשוה פני השדה, כגון שהשפיל תל ורדדו או מילא הגיא חייב משום חורש, וכן כל המשוה גומות שיעורו כל שהוא".

והנה לא הזכיר הרמב"ם בהלכה זו את החופר והחורץ (בפ"ז ה"ב כתבם) וא"כ סמך אמש"כ לעיל להיותם נכללים הכא במילת "חורש", שהרי ענין אחד ואב אחד הם. וא"כ לפי שעבר אח"כ ודיבר על תולדות החורש דהיינו: מנכש, מקרסם ומזרד, איך יעלה על הדעת לומר, שיחזור עוד לאבות החורש בדברו על השפיל

תל וכו', ועל כרחך תולדות הם ג"כ, ומוכח כן גם ממש"כ: "וכן המשוה פני השדה", ואיך לאמר דאתא "וכן" לשיעור "כלשהו", שהרי כתב: "וכן וכו' חייב משום חורש, ושיעורו כלשהו", ואם לשיעורא אתא הוה ליה למימר: "וכן וכו' שיעורו בכל שהוא", אלא שהחידוש שגם זה תולדת חורש הוא, שגם בזה יש יפוי הקרקע, שהפיכתה למישור מתל או מבקעה מכשירתה לזריעה טפי, והשתא אתי שפיר מה שהפריד למשוה גומות וכתבו בסוף, וגם לא כתב בו: "וכן וכו' חייב משום חורש" אלא: "וכן וכו' שיעורו בכלשהו", שהחידוש בו שאף ביפוי הקרקע בכגון זה, שרק מיישר גם כן חשיבותו בכלשהו, ורוצה לאמר דלא מביעא תל או גיא שמשוה מקום גדול, אלא אפילו מקום קטן כנ"ל.

ויש גם להסתייע ממה שבגמרא (ע"ג:) לא הביאו למשוה פני הקרקע במה שאמרו: "החורש והחופר והחורץ כולן מלאכה אחת הן", אלא רק אח"כ בסמוך אמרו דגומא וטממה חייב משום חורש, ואם כדברי התפא"י לערבינהו ולתנינהו כדוגמת הזומר, ועכ"פ ברמב"ם היה לו לכללו בדוגמאות לאבות החורש.

עוד תקשה מה שדקדקנו לעיל, שלהבדיל מזורע שבענין המלאכה כתב הרמב"ם לתכלית וכוונת הפעולה, בחורש לא כתב כן אלא שענין המלאכה הוא החפירה בקרקע, והיינו עצם הפעולה, ולא כמשתמע מהתפא"י שלעולם ענין המלאכה הוא יפוי הקרקע, והיינו התוצאה והתכלית.

פירוש חדש בדברי הרמב"ם

הרמב"ם בכמה מקומות משתמש במילה "ענין". לבאר הדמיון במלאכה שמגדירה ג"כ כאב שבמשנה, ולכאורה זוהי הגדרה מעורפלת, שהרי אפשר להכניס בהגדרה זו דמיון בפעולה או אף דמיון בתכלית ואולי שניהם! אבל אחר העיון נראה שבאמת זו ההגדרה הממצה ביותר, שכן יש מלאכות שחשובות ומוגדרות כמלאכות מחמת עצם פעולתם במציאות, ויש המוגדרות רק על שם העתיד והתכלית, והשתא אין לנו אלא כוונת הפעולה המקנה את החשיבות. דהיינו יש מלאכות שענינם זה עצם הפעולה, ויש שענינם זה כוונת הפעולה, וזה שאמר הרמב"ם "כל שהוא מענינם", ורצונו לאמר: כל מלאכה וענינה היא, וע"כ באבות החורש שכתב מהם חפירה בקרקע וענין אחד הם, נקט לפעולה עצמה, שחשיבות החורש לא רק כהכנה לזריעה אלא בעצם הפעולה (ושמעתי לדקדק כן במלאכת החורש, ממה שנקט לה התנא בפרק הבונה, שיש כאן חשיבות בעצם המציאות שנוצרה, ולדברינו מדוקדק כן אף ברמב"ם).

ומבואר השתא חילוק זומר מתולדות החורש, דלא צריכנא לחילוק התפא"י דהא אף משפיל תל וכו' הוו תולדות, אחר שלא דמו בפעולה שאינה חפירה ואף דהוו בגוף הקרקע וכ"ש מנכש (אמנם חילוקו אמת, דהא איכא משקה דהוא תולדה). והשתא פשוט למה שינה וכתב לכוונת הפעולה במלאכת הזורע, שתפס שענינה לא בעצם הפעולה אלא בתכליתה (ובעצם השינוי בענין יש לבאר עפ"י מה שאמרו בגמרא שבת ל"א. על הפס': "והיה אמונת עיתין וכו'"), שאמונת זה סדר זרעים, שמאמין בחי עולמים וזורע, והיינו שכן היא צורת מלאכה זו, דהשתא במציאות אין שום

חשיבות למעשה ואילולי כוונת העתיד ואמונתו אין שום חשיבות לעצם ההטמנה בקרקע, ואף יותר מכך, שהרי זה מקלקל, שבתחילה מרקיב הזרע וכו' כידוע. אבל בחורש הוא דומיא דבונה, שיש ענין בעצם היצירה שבמציאות, ועל כן גם חורץ וחופר, שהם בודאי לאו דוקא פעולות המכוונות דוקא לזריעה).

ולפי הנ"ל כל שאינו דומה בדיוק בענין אם הוא דומה עכ"פ בתוצאה הוי תולדה, וע"כ מנכס ומקרסם וכך משפיל תל או ממלא גיא ומישר פני קרקע, שבכולן מיפה הקרקע לזריעה, והוי דמיון בתוצאה למלאכת החורש הוו תולדותיה. וכך יש להוסיף גם חילוק התפא"י, שכל דדמי בענין אלא שאינו נעשה בגוף הדבר שמתכוונת בו התכלית ג"כ הוי תולדה וכגון המשקה צמחים ואילנות (פ"ח, ה"ב) כנלענ"ד בדעת הרמב"ם.

ובסיכום, עולה מדברי הרמב"ם שאבות המלאכה הם כל מה שדומים בענין להאב שבמשנה, וענין האב יש לבחון כל אב לגופו, שיש אבות שענינם בתכלית הפעולה ויש מלאכות שענינם בפעולה עצמה, אבל כל מה שאינו דומה בענין אלא בצורה ובתוצאה הוי תולדה. וכן נראה דסבירא גם לאור זרוע שבהל' שבת גבי מלאכת זרוע פסק כרמב"ם דמה שאמרו בגמ' הזרוע והזומר והנוטע והמבריך והמרכיב כולן מלאכה אחת הן היינו דכולהו אבות הם ורק משקה הוי תולדה.

ה. סיכום

מצינו אם כן שתי גישות יסודיות המחולקות בהבנת ענינם של ל"ט מלאכות שבת.

דעת הר"ח, היראים והמאירי דל"ט מלאכות שבת אינם בבחינת יסודות ללמוד מהם אלא חשיבותם עצמית, והם הם הנקראים אבות, וכל הדומים להם, אף דדמו בדמיון גמור אינם אלא תולדות.

אבל מדעת הר"ן ור' יהונתן והתוס' ורש"י והרמב"ם ואור זרוע נראה דלמדו דמלאכות שבת שאסרה תורה ומה שנכתב במשנה אינם אלא יסודות ללמוד מהם וכל דדמי להם בדמיון גמור חשוב ג"כ אב.

אמנם נחלקו ביניהם בגדר הדמיון, דלר"ן והתוס' דוקא חילוק בנפעלים בלבד הוא דיטנו בין אבות של שם אחד, אבל בכוונה וצורת הפעולה בעינן דמיון גמור, לרש"י גם אם יש קצת שינוי בצורת הפעולה אבל מ"מ דמי בכוונת הפעולה עדיין אב מקרי רק שלא יהא שינוי גדול בצורה, ומהרמב"ם נראה דאף בשינוי גמור בצורה מקרי אב אם ענין אב זה בתכלית אותה פעולה. ובטעמא נראה דאחר דמלאכת מחשבת אסרה תורה בשבת, אם כן בכהאי גוונא דהענין הוא התכלית לא אכפת לי הצורה, וגם רש"י סבירא ליה כן, אלא דלמקרי אב מ"מ בעינן דמיון צורה, ולהר"ן והתוס' צריך לגמרי דמיון צורה למימר דזהו אב גם כן.